

Libera, Jerzy

Przyczynek do studiów późnego paleolitu i mezolitu zachodniej części Wysoczyzny Lubartowskiej

Archeologia Polski Środkowowschodniej 2, 237-244

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MATERIAŁY I ODKRYCIA

JERZY LIBERA

PRZYCZYNEK DO STUDIÓW PÓŹNEGO PALEOLITU I MEZOLITU ZACHODNIEJ CZĘŚCI WYSOCZYNY LUBARTOWSKIEJ

W trakcie prowadzonych w 1996 r. badań powierzchniowych AZP nad środkowym Wieprzem wokół Lubartowa uzyskano nowe źródła krzemienne dokumentujące osadnictwo późnoplejstocenijskie oraz wczesnoholocenijskie. Badany obszar obejmuje zachodnią część Wysoczyzny Lubartowskiej¹, którą stanowi zdenudowana równina morenowa ze zwirowymi ostańcami form lodowcowych, wyniesiona około 170-180 m n.p.m.

Po raz pierwszy tym odcinkiem Wieprza zainteresował się ponad 120 lat temu J. Przyborowski (1876, s. 26-32, ryc. 12,13), uzyskując pierwsze duże serie zabytków różnoczasowych z Czerniejowa, wśród których stwierdzono pojedyncze elementy z późnego paleolitu (por. Z. Sulgostowska 1989, s. 21, tabl. XII: 3).

Kolejne materiały pochodzą z penetracji powierzchniowych pracowników nowo powstałego Zakładu Prehistorii UMCS. Poczynając już od 1949 r. w kilkuletnich odstępach nowe źródła pozyskali J. Kowalczyk, L. Gajewski i J. Gurba. Ich prace koncentrowały się wokół Lubartowa.

W Sernikach po raz pierwszy uzyskano serię zabytków dokumentującą najprawdopodobniej osadnictwo kultury świderskiej, a poświadczają to mały liściak tyłcowy, ryłce, rdzenie typu mazowszańskie oraz niewielka seria wiórków odbitych z tego typu rdzeni (por. J. Libera 1995, tabl. LII). Z kolei w Trójni, wśród wielokulturowego inwentarza, wyróżniono trapez, półtyłczaki, skrobacze, tak więc elementy typowe dla osadnictwa późnego mezolitu (por. J. Libera 1995, tabl. LVI: 6-14).

Listę znalezisk z tamtego okresu zamykają inwentarze uzyskane z badań wykopaliskowych L. Gajewskiego prowadzonych w latach 1959-1962 na stanowisku „pod sośniną” w Szczekarkowie oraz w 1959 r. w Woli Lisowskiej. Na pierwszym z tych stanowisk badacz ten uzyskał serie inwentarzy wczesno mezolitycznych, najprawdopodobniej kultury komornickiej, m.in. w postaci tyłczaka typu Stawinoga, krępych drapaczy, fragmentu trójkąta (?), rdzeni odłupkowych. Stwierdzono tu również śladowe osadnictwo późnoplejstocenijskie, m.in. w po-

staci małego liściaka świderskiego i być może pojedynczych wiórków (por. L. Gajewski 1959a; J. Libera 1995, tabl. LV: 4-6).

W Woli Lisowskiej L. Gajewski odkrył obozowisko t.zw. kultury ceramiki grzebykowej, gdzie obok ceramiki stwierdzono niewielką serię zabytków o pokroju „mezolitycznym”, m.in. romb, półtyłczak, skrobacz (por. L. Gajewski 1962, s. 398-399, ryc. 3). Ponadto w tym rejonie, na uroczysku „Żurawie Bagno” z powierzchni piaszczystego pagórka badacz ten zebrał m.in. trapez typu Luta (por. L. Gajewski 1965b, s. 267, ryc. 3).

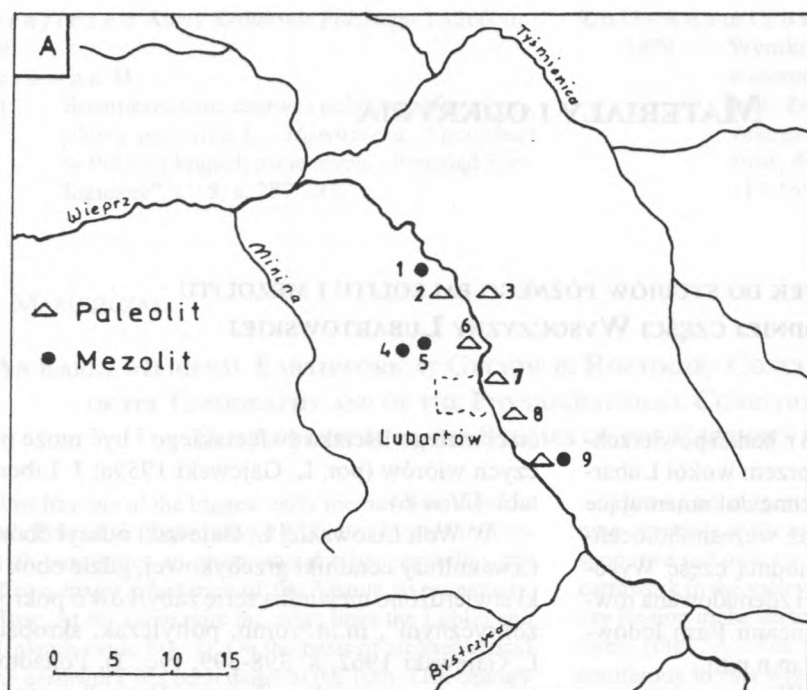
Po raz pierwszy materiały z tych stanowisk zostały zasygnalizowane w szkicu L. Gajewskiego i J. Gurby (1959, s. 34) dotyczącym starożytnego osadnictwa dawnego powiatu lubartowskiego. Pełne ich opracowanie zawiera dysertacja J. Libery (1995, tab. 2).

Nowo pozyskane w trakcie badań AZP źródła pochodzą z Górki Lubartowskiej, Brzezina, Szczekarkowa oraz Sernik.

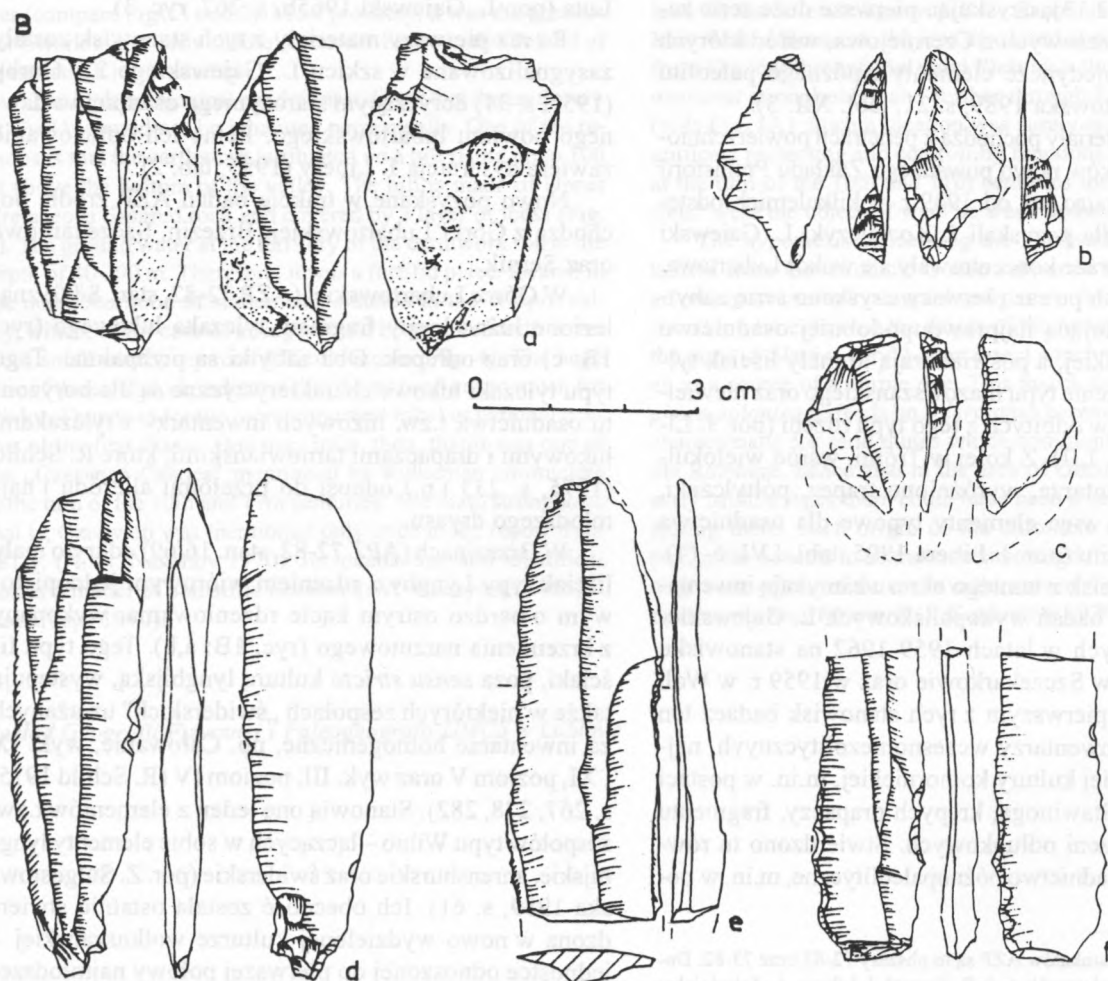
W Górce Lubartowskiej (AZP 72-82, stan. 8/90) znaleziono luźno krępy fragment tyłczaka łukowego (ryc. 1B: c) oraz odłupek. Oba zabytki są przepalone. Tego typu tyłczaki łukowe charakterystyczne są dla horyzontu osadnictwa t.zw. niżowych inwentarzy z tyłczakami łukowymi i drapaczami tarnowiańskimi, które R. Schild (1975, s. 233 i n.) odnosi do przełomu allerödu i najmłodszego dryasu.

W Brzezinach (APZ 72-82, stan. 16/69) odkryto mały liściak typu Lyngby z rdzeniem wiórowym jednopiętowym o bardzo ostrym kącie rdzeniowania, wykonany z krzemienia narzutowego (ryc. 1B: a,b). Tego typu liściaki, poza *sensu stricto* kulturą lyngbijską, występują także w niektórych zespołach „świderskich” uważanych za inwentarze homogeniczne, np. Całowanie, wyk. IX i XI, poziom V oraz wyk. III, poziom IV (R. Schild 1975, s. 267, 278, 282). Stanowią one jeden z elementów t.zw. zespołów typu Wilno – łączących w sobie elementy lyngbijskie, ahrensburkskie oraz świderskie (por. Z. Sulgostowska 1989, s. 61). Ich obecność została ostatnio stwierdzona w nowo wydzielonej kulturze wołkuszańskiej – jednostce odnoszonej do pierwszej połowy najmłodszego dryasu, która na południu ma sięgać do Wyżyny Lubelskiej (por. K. Szymczak 1995, s. 31-36, mapa 5).

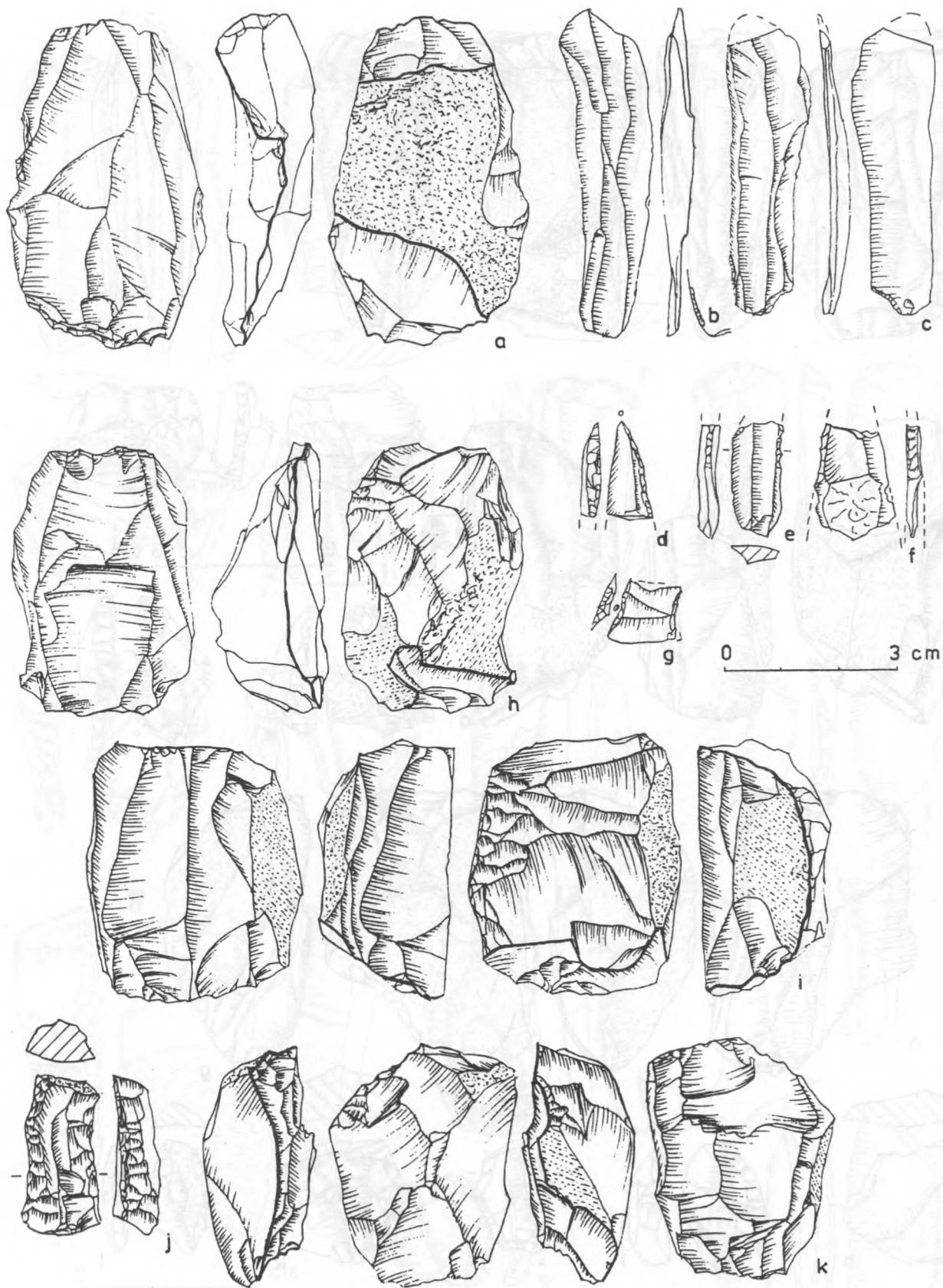
¹ W siatce prostokątów AZP są to obszary 72-82 oraz 73-82. Dokumentację wykonał zespół: dr dr B. Bargieł, J. Libera, A. Zakościelna oraz mgr M. Florek. Jest ona przechowywana w lubelskim oddziale PSOZ.

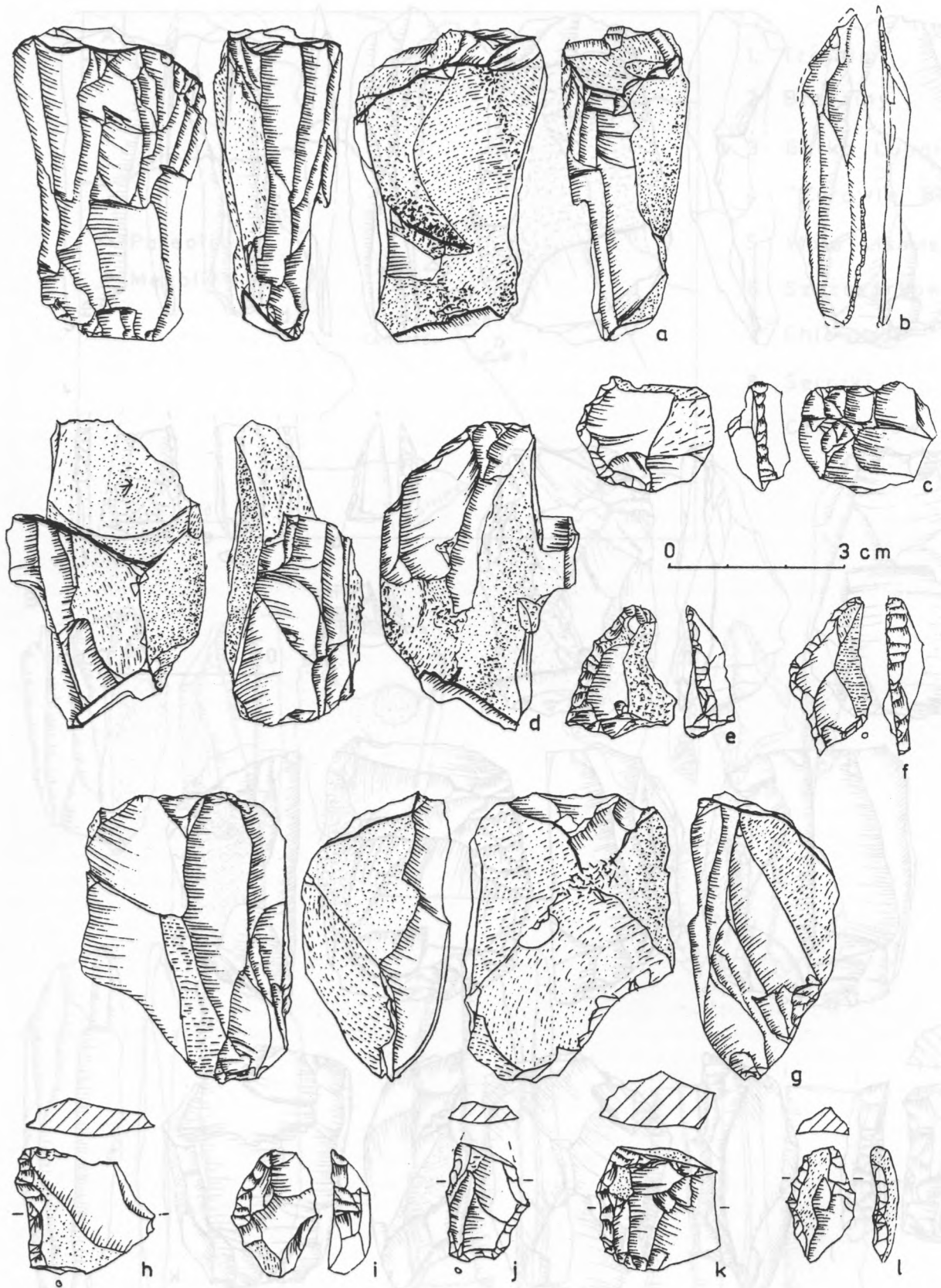
1. Trójnia
2. Brzeziny
3. Górka Lubartowska
4. "Żurawie Bagno"
5. Wola Lisowska
6. Szczekarków
7. Chlewiska
8. Serniki
9. Czerniejów

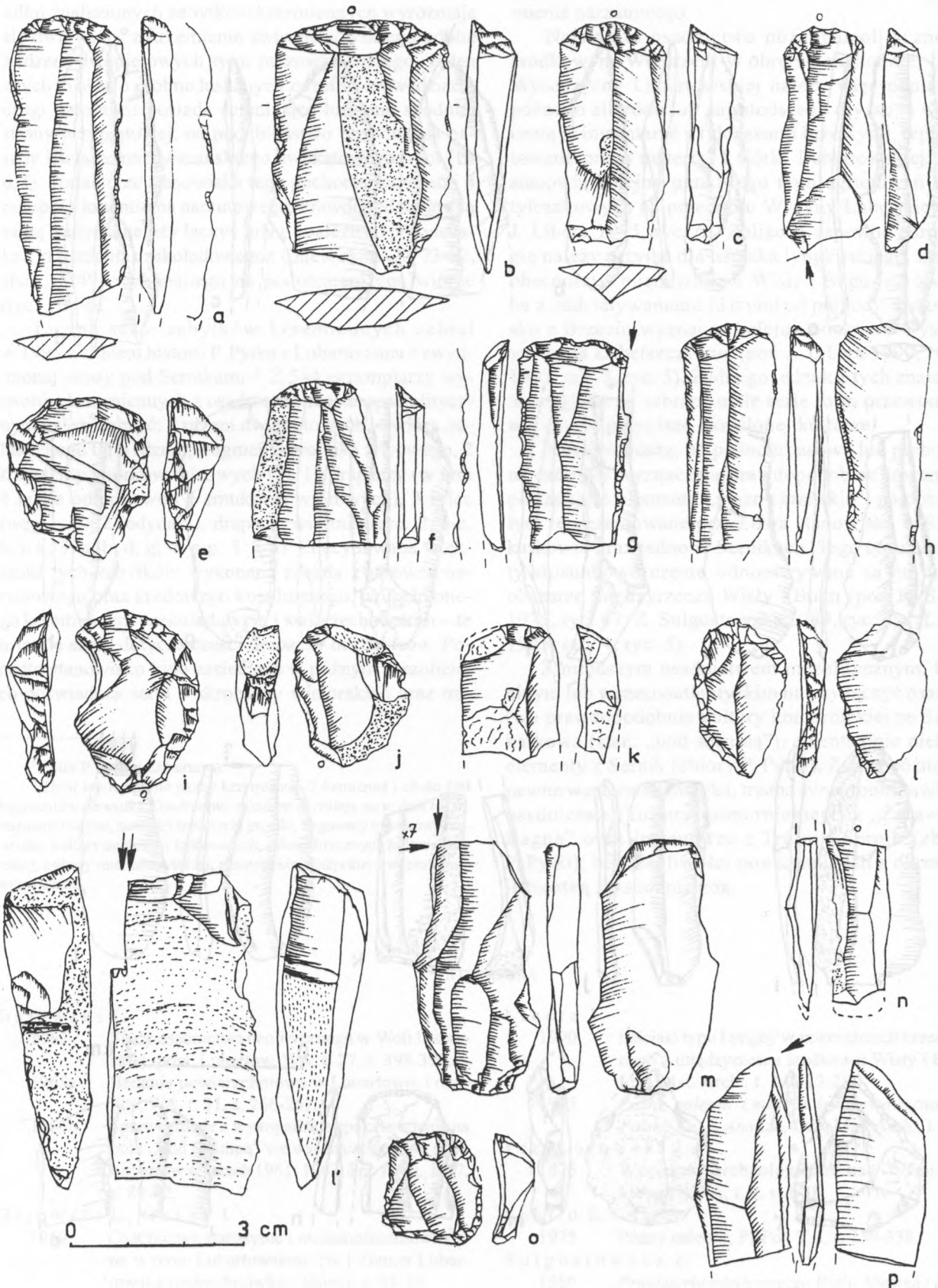
Ryc. 1. A. Lokalizacja stanowisk późnopaleolitycznych i mezolitycznych w zachodniej części Wysoczyzny Lubartowskiej. B. Zabytki krzemienne: Brzeziny (a,b), Górka Lubartowska (c), Szczekarków (d,f), Chlewiska (e).

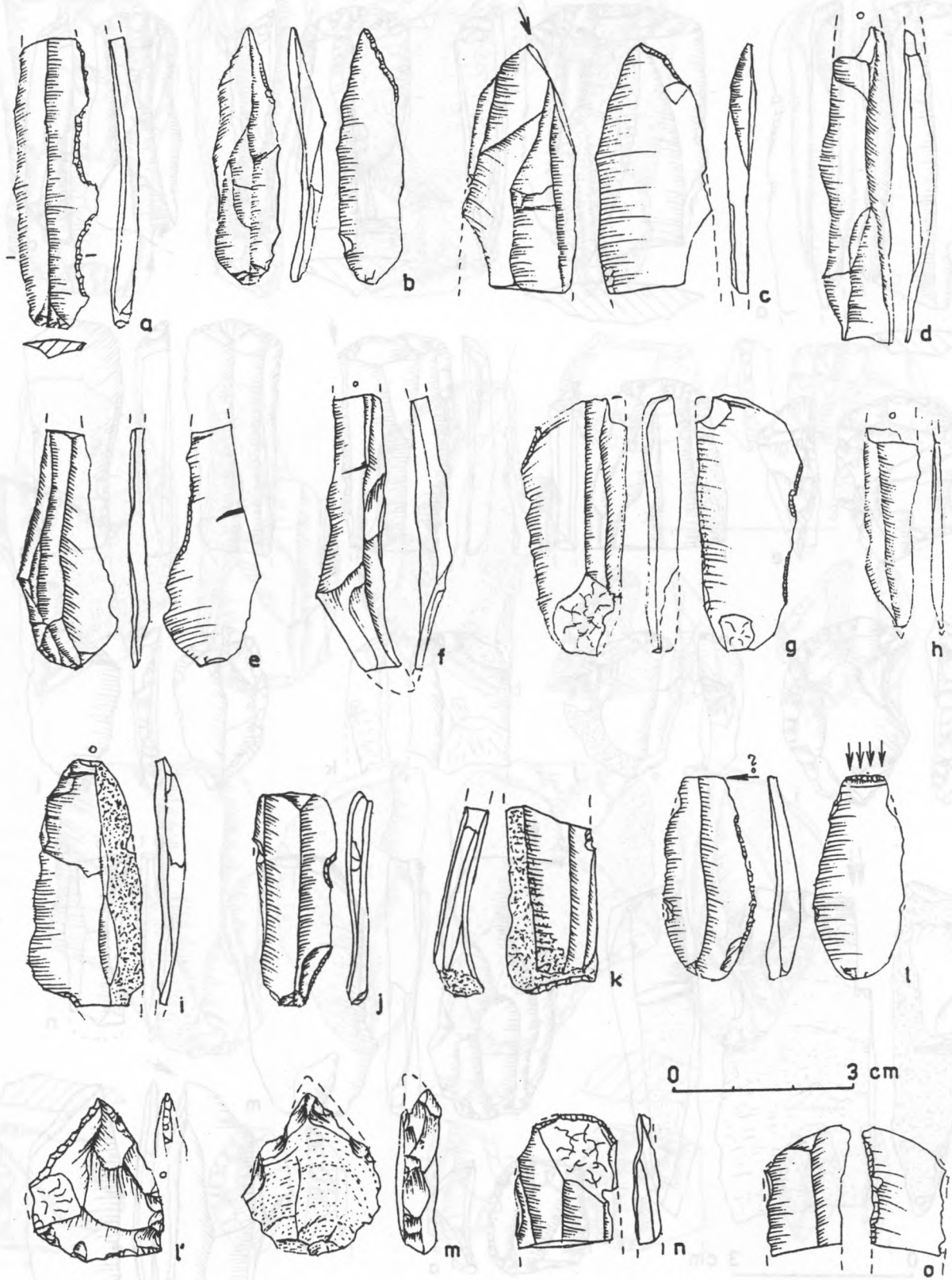
Ryc. 2. Zabytki krzemienne z Sernik (zbiory P. Pytki).

Ryc. 3. Zabytki krzemienne z Sernik (zbiory P. Pytki).

Ryc. 4. Zabytki krzemienne z Sernik (zbiory P. Pytki).

Ryc. 5. Zabytki krzemienne z Sernik (zbiory P. Pytki).

W Szczekarkowie (APZ 72-82, stan. 41/127) wśród kilku znalezionych zabytków krzemiennych wyróżniają się dwa wióry z krzemienia świciechowskiego odbite z rdzeni dwupiętowych typu mazowszańskiego. Jeden z nich to okaz o drobno łuskanych zwrotnie krawędziach, drugi natomiast posiada ścieniające łuskanie spodniej strony przypiętowej, na podobieństwo formowania nasady liściaka mazowszańskiego dwukątowego (ryc. 1B: d, f). Ponadto ze stanowiska tego pochodzi łuszczeń i 4 odłupki z krzemienia narzutowego. Prawdopodobnie z tą samą tradycją należy łączyć luźne znalezisko półtylczaka z krzemienia czekoladowego z Chlewisk² (AZP 73-82, stan. 15/49) wykonanego na podobnego typu wiórze (ryc. 1B: e).

Liczną serię zabytków krzemiennych zebrał w 1995 r. student historii P. Pytki z Lubartowa z zwydmionej terasy pod Sernikami³. Z 544 egzemplarzy wytworów krzemiennych z osadnictwem późnopaleolitycznym należy łączyć: 7 rdzeni dwupiętowych, 4 wióry odbite z tego typu rdzeni, fragment zbrojnika tylcowego, 2 fragmenty wiórków tylcowych (?), 10 drapaczy (w tym 4 krępe odłupkowe i 6 smukłych wiórowych), 3 rylce (węglowy i 2 jedyne), drapacz+wiertnik (ryc. 2: a-c, h, i, k; 3: a, b, d, g; 4: a-p; 5: a-o). Zdecydowana większość tych zabytków wykonana została z surowca narzutowego oraz kredowego kopalnianego, uzupełnionego krzemieniem czekoladowym i świciechowskim – te ostatnie skały dotyczą części drapaczy oraz rylców. Ponadto stanowisko było zasiedlane w późnym mezolicie, co poświadcza seria 9 skrobaczy wielorakich oraz tra-

pez zwykły (ryc. 2: d-g, j; 3: c, e, f, h-l) wykonane z krzemienia narzutowego.

Najstarsze osadnictwo późnopaleolityczne nad środkowym Wieprzem w obrębie zachodniej części Wysoczyzny Lubartowskiej należy więc odnieść do późnego allerödu lub najmłodszego dryasu, a wyznaczają je inwentarze z tylczakami łukowymi, reprezentowane przez materiał z Górki Lubartowskiej, które stanowią kolejny punkt tego typu ugrupowań kultur tylczakowych na przedpolu Wyżyny Lubelskiej (por. J. Libera 1995, ryc. 6). Zbliżoną zapewne chronologię należy przyjąć dla liściaka lyngbijskiego, którego obecność w międzyrzeczu Wisły i Bugu jest związana z oddziaływaniami idącymi od północy, a stanowisko z Brzezin wyznacza kolejny punkt ich występowania na Lubelszczyźnie (por. J. Libera 1990, ryc. 6; 1995, tab. 3, ryc. 5). Żadnego jednak z tych znalezisk, ze względu na zebrane małe serie form przewodnich, nie można przypisać określonej kulturze.

Nieco młodszą, bo późnodryasową lub preborealną metrykę wyznaczają prawdopodobnie inwentarze posiadające elementy „mazowszańskie”, na obszarze tym reprezentowane przez dwa stanowiska w Szczekarkowie oraz jedno w Sernikach. Tego typu elementy stosunkowo często odnotowywane są na dużym obszarze międzyrzecza Wisły i Bugu (por. R. Schild 1975, ryc. 67; Z. Sulgostowska 1989, ryc. 3; J. Libera 1995, tab. 4, ryc. 5).

Z młodszym osadnictwem mezolitycznym, borealnym lub wczesnoatlantyckim należy łączyć osadnictwo prawdopodobnie kultury komornickiej ze Szczekarkowa (stan. „pod sośniną”), ewentualnie niektóre elementy z Sernik (zbiory P. Pytki). Z fazą późną, zapewne wczesnoatlantycką, trzeba synchronizować ślad osadnictwa (kultury komornickiej?) z „Żurawiego Bagna” oraz inwentarze z Trójni i Sernik (zbiory P. Pytki), bez możliwości powiązania ich z określoną jednostką taksonomiczną.

LITERATURA

- Gajewski L.
1962 Ślady osadnictwa neolitycznego w Woli Lisowskiej, pow. Lubartów, WA, t. 27, s. 398-399.
1965a Badania powierzchniowe w Lubartowie i okolicy, WA, t. 31, s. 266-267.
1965b Sprawozdanie z wykopaliśk z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną” we wsi Szczekarków, pow. Lubartów w latach 1961 i 1962, Spr. Arch., t. 17, s. 83-92.
- Gajewski L., Gurba J.
1959 Osadnictwo starożytne i wczesnośredniowieczne w pow. Lubartowskim, [w:] Ziemia Lubartowska (jednodniówka - lipiec), s. 33-39.
- Libera J.
1990 Liściaki typu Lyngby w inwentarzach krzemiennych z międzyrzecza środkowej Wisły i Bugu, Lub. Mat. Arch., t. 3, s. 13-28.
1995 *Późny paleolit i mezolit środkowowschodniej Polski, Cz. I, Analiza*, Lub. Mat. Arch., t. 9.
- Przyborski J.
1876 Wycieczki archeologiczne nad Tyśmienicę i Wieprz, WA, t. 3, s. 1-48.
- Schild R.
1975 Późny paleolit, PZPol. T. I, s. 159-338.
- Sulgostowska Z.
1989 *Prahistoria międzyrzecza Wisły, Niemna i Dniestru u schyłku plejstocenu*, Warszawa.

² Zbiór P. Pytki z Lubartowa.

³ Zbiór ten liczy 544 okazy krzemienne, 2 kamienne i około 480 fragmentów ceramiki. Osadnictwo młodsze określają narzędzia (m.in. fragmenty siekier, narzędzi żniwnych, grociki, fragmenty toporków) i ceramika: kultury pucharów lejkowatych, subneolitycznych kultur strefy leśnej, kultury mierzanowickiej, trzcinieckiej, łuzyckiej i wczesnośredniowieczna.

Szymczak K.

1995 *Epoka kamienia Polski północno-wschodniej na tle środkowoeuropejskim*, Warszawa.

JERZY LIBERA

AN ADDENDUM TO THE STUDIES ON THE LATE PALEOLITHIC AND MESOLITHIC IN THE WESTERN PART OF THE LUBARTÓW UPLAND

In the course of the recently carried out study of the Middle Wieprz (around Lubartów) through the method of "The Archaeological Survey of Poland", new flint artefacts from the Late Paleolithic and Mesolithic were obtained. A settlement of backed piece cultures were discovered at Górka Lubartowska (Plate IB:c), while in Brzeziny the Lyngby culture elements were found (Plate IB: b). The Masovian

elements from Szczekarków (Plate IB: c), Chlewiska (Plate IB: e) and Serniki (Plate II: a-c, h, i, k; III: a, b, d, g; IV: a-p; V: a-o) belong to a younger inventory. At the latter site (Serniki) a Late Mesolithic settlement was discovered (Plate II: d-g, j; III: c, e, f, h-l). The state of the pre-Neolithic settlement in the Middle Wieprz area of the Lubartów Upland is illustrated on the map (Plate IA).

Katedra Archeologii UMCS w Lublinie

1990	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1987	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1986	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1985	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1984	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1983	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1982	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1981	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1980	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie

1982	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1983	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1984	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1985	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1986	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1987	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1988	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1989	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie
1990	Libera J.	Wiek kamienia w Lubartowie